

Без сумніву, Г. Сковорода як і багато інших мислителів того минулого, був знайомий з теорією походження українців від аріїв, він вважав, що «Київ, інші місця на Україні – це місця духовного зв'язку з космосом, місця Божої благодаті».

І, мабуть, як підсумок сказаного, приведемо рядки з віршу Г. Сковороди, які вказують на безмежну любов до України, свого народу:

“Пропадайте, думи трудні
І міста багатолюдні!
Я й на хлібові сухім
Житиму в раю таким.”

Бондар І.О.

Суми

ВПЛИВ АНТИЧНОЇ СПАДЩИНИ НА СИСТЕМУ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ СКОВОРОДИ Г. С. (НА ОСНОВІ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ З ПОГЛЯДАМИ ЕПІКУРА, КІНІКІВ ТА СТОЇКІВ)

Дослідники творчості Сковороди Г.С. завжди пов'язували його ідейно-теоретичну спадщину з найрізноманітнішими філософськими традиціями Європи. Антична філософська думка репрезентована в його творах Фалесом, Гераклітом, Гомером, Демокрітом, Сократом, Платоном, Аристотелем, Епікуром, Плотіном, Плутархом, Цицероном, кініками, стоїками та ін. Відтворення деяких філософських думок античних авторів в працях Сковороди визначали Ерн В., Товкачевський А., Зеньковський В., Петров В., Сумцов М., Донцов Д., Чижевський Д. В кожному зі своїх творів Сковорода згадує велику кількість імен античних авторів, навіть цитує їх твори. Це свідчить про високий рівень ерудиції філософа, яка формувалась в роки його навчання в Києво-Могилянській академії. Врешті, знання європейських мов та навички перекладу філософських творів античності на тогочасну українську дозволили Сковороді виробити власний оригінальний літературний та філософський стиль, витриманий у душі українського бароко.

Чи був Сковорода прихильником і послідовником Епікура? На цього відомого давньогрецького філософа Сковорода найчастіше посилається в своїх творах, що свідчить про високу оцінку ним філософії

Епікура; в своїх байках і прозі стає на його захист від наклепів церкви, а також від критики ворожих йому філософів. Дещо схожими є біографії філософів: в юнацькі роки Епікур багато подорожував та працював домашнім вчителем.

Найсуттєвішою відмінністю є матеріалізм та антиміфологізм Епікура, яки протистоїть неортодоксальній теології Сковороди. Утім, мабуть Сковорода схожий на Епікура тоді, коли заперечує буквальний сенс Біблії, виявляє негативне ставлення до офіційної релігії, обрядовості служителів церкви.

Для Епікура філософія є головним та основним засобом досягнення людиною за можливістю найбільш щасливого життя, а заняття філософією – шляхом до щастя, тобто саме філософія повинна навчити людей бути щасливими, але на відміну від богів вони можуть бути лише відносно щасливими, а для цього треба знати, чого слід уникати і чого досягати. Зрозуміти це не важко – достатньо подивитися на будь-яке живе творіння, яке намагається уникати страждань та досягти насолоди, допускаючи лише природні та необхідні потреби. Епікур також вчить, що людина повинна уникати таких негативних емоцій як ненависть, заздрість та презирство; всі люди мають однакові уявлення про справедливість, а вона полягає в корисності спілкування між ними. Сковорода зміг зробити із свого життя свою філософію, втілив філософію у своє життя як спосіб реалізації практичної дії щодо утвердження власних ідеалів. Для нього щастя належить до вічних і безплотних сутностей, стає можливим не десь і колись, а тут і тепер, скрізь і зараз. Хоча життєвим правилом Сковорода обирає людську радість, яка несе людині насолоду, при цьому він не відмовляється від цінностей, якщо ті не вимагають особливих матеріальних умов, часу або місця для свого здійснення, інакше вони є хибними, зазначає філософ. Філософію, чи “любомудріє”, Сковорода розцінює як життєвий дороговказ до щастя, освітлений словом Божим, і надає їй в житті людини виняткової ваги.

Епікур не заперечує необхідності пізнання природи, але фізика є лише основою для етики. Для нього душа є тілесною та складається з атомів, він не вірить у загробне життя душі. Сковорода також вірив, що пізнання людиною природи звільняє її від страху перед смертю.

Гносеологія Епікура абсолютизує сенсуалізм. Він вчить, що людина повинна уникати таких негативних емоцій як ненависть, заздрість та презирство. Всі люди мають однакові уявлення про справедливість, а вона полягає в корисності спілкування між ними. На думку

Сковороди, любов є одним із шляхів досягнення щастя, що виявляється в спорідненості душ і доброчесності.

Цілком природно приділити увагу зв'язку творчості українського мислителя з традиціями кініків. Основою філософії кініків, її найвищою цінністю - є свобода. Вони цінували її найбільше, заради неї терпіли і голод, і холод. Свобода та незалежність за будь-яку ціну! Філософія Сковороди – це філософія свободи. Вона передбачає можливість вибору способу діяльності, вибір соціального статусу і соціальних зв'язків.

Власне життя кініки будували відповідно своєї філософії (мінімізували потреби, зневажали насолоди, відмовлялися від власності і т. п.). Діоген, який обмеженням своїх фізичних потреб доходив до досконалості і вертався до природи, став типовим зразком для українського старця Сковороди, що так само поступав у своєму житті, бо спромігся дозолити собі “витримати” гармонічність поглядів та дій. Багато відомих (крилатих) висловів Сковороди нагадують Діогенові своєю прямою, свавільністю, деяким цинізмом, тому, що досить часто заперечують всілякі форми зовнішнього благочестя. Тому, мабуть, не буде перебільшенням назвати Сковороду “українським Діогеном”. Саме тому не викликає сумніву теза про масштабність філософської цінності як творів, так і особистості Сковороди, визначена майже в усіх дослідженнях, хоча на сьогодні більш повно вивчено, нажаль, саме його особу, а не думки.

Щастя складається з душевного спокою, радості та повноти життя. Спокій душі приносить справедливість. Бути справедливим – значить мати добрі діяння (за Діогеном Синопським); мати скромність – доньку мудрості (за Кратетом Фіванським). Люди нещасливі лише із-за власної нерозсудливості; душа повинна бути спокійною та веселою. Філософія є причиною духовного багатства, вона складається із зневаги до всіх звичних людських цінностей; займаючись нею, людина досягає такої висоти духу, що за ніщо вважає будь-які нагороди (за Кратетом). Практична філософія Сковороди, його етика – це проповідь щастя. Ця частина його філософського світогляду пов'язана з теоретичною філософією, але вона міцніше, ніж перша була зв'язана з життям. На думку Сковороди, філософія повинна служити справі самопізнання людини.

Стоїки також мали на Сковороду певний вплив. Стоїцизм об'єднував у собі матеріалізм та ідеалізм, атеїзм та теїзм, але більшу

увагу приділяв зовнішньому, а не внутрішньому світу людини, тоді як Скворода бачить близькість земного і небесного в людині і світі.

Етика стоїків спиралася на віру в провіщення і в розумний план космосу. Вони виховували в собі автаркію (самовладність), атараксію (безпристрасність) та апатію (байдужість). Найвище щастя людини полягає в гармонії її волі та волі бога як вселенського розуму. Щастя для Сквороди також полягає в спокої душі, досягне воно лише через Бога та самопізнання, тобто людині слід знайти образ Бога в своїй душі, таким чином сотворити себе, знайти в собі людину і тим самим знайти Бога. Для стоїків Бог – це діяльний, самотворчий та розумний космос; це вища розумна сила, яка все визначає, всім керує, все передбачає. Космологія – ключ до антропології стоїків, що ґрунтується на ідентичності людини та космосу. Душа людини є частиною космічної душі і тому вони мало займалися науками, а вірили в пророцтва, ворожіння, сновидіння і т. п. Антропологія Сквороди також подає основи містики в цілком відвертій формі при аналізі людської природи та буття, змісту Біблії.

Насолода для стоїків – нерозумне збудження себе тим, що є бажаним. Все живе прагне до самозбереження, якому задоволення несе найчастіше лише шкоду. Самозбереження ж неможливе без життя в повній згоді з природою, бо і природа, і людина співвідносяться як ціле і частина. Природа, як те, що наповнене богом, розумна, тому жити у згоді з природою означає жити у згоді з розумом.. Скворода також часто говорить про Бога та природу як про різні найменування одного й того ж самого. Але він вбачає головне призначення людини в її обожненні, тобто вчить про те, що її головним етичним завданням є спроба досягти рівня Отця, а отже, природа, людина, бог є єдиними.

Звісно, філософія Сквороди не виникла на пустому місці, а мала своїх попередників, яких важко встановити. Еклектична філософська система Сквороди дозволяє синтезувати в єдине різноманітні та суперечливі філософські школи в якості окремих елементів одного вчення те, що до того виступало непримиренним, а вищевказані факти доводять органічну належність видатного українського мислителя до загальноєвропейської традиції, з якою він був добре обізнаний.

Література:

1. Федів Ю.О., Мозгова Н.Г. Історія української філософії: Навчальний посібник. – К.: Україна, 2000.
2. Чанышев А.Н. Курс лекцій по древней и средневековой философии: Учеб. пособие для вузов. – М.: Высш. шк., 1991.